

Hiiis

Taarausuline ajakiri



1. vihk.

Sisukord

Eestlane, tuled tagasi oma hiide!.....	3
Taarast ja jumalast.....	5
Uri tule laul.....	6
Loomulikul teel.....	7
Uritulel	24
Juhan Luiga mõtted.....	25
Kodu luuletaja ilupäeviks.....	30
Kangelaste kultusest.....	32
“Kelle jumalat sa usud, seda ennast pead sa orjama!”.....	36

Eestlane, tuled tagasi oma hiide!

Vägivaldselt oled välja aetud oma Taara-Hiiest, kus sa vabalt ja õnnelikult võisid tunda oma jumaluse lähedust.

Aastasadade jooksul oled võõrutatud oma vabast Hiiest, tõugatud kitsasse kirikusse, säääl pidanud orjama võõraid jumalaid alanduses, vagaduses ning alalises patukahetsuses.

Võõraste jumalate nimel on sind siin maailmas kurjalt kiusatud, julmalt piinatud, nõidadena, ketseritena tuleriidul põletatud; ja ei ole veelgi lõppenud kollitamised kuraditega, ähvardamised põrgupiinadega ja tuleriitadega pääle surma säääl maailmas, kui keeldud uskumast nende võõraste jumalate võimuse.

Võõraste jumalate nimel on sind vaevatud pattudega ja süütegudega, mis olid tundmatud sinu vabas Taara-Hiies: Sinu süünd olevat patu järg, sinu surm olevat patu palk ja patune olevat iga sinu loomulik tunne, mis väljendab elujõudu, elutungi, elutahet.

Võõraste jumalate nimel rööviti sult sinu maised varandused, sinu maine kodumaa ning sinu maine elupaik kuulutati hädaoruks, kus sinu elu muutuvat iga päevaga halvemaks ja sina ise siia hädaorgu eksinud ajutise patuse inimesena mõistetud elama oma maiseid päevi alalises surmahirmus ja viimse kohtupäeva kartuses, mil kurjad jumalad kohtumõistjad ei tunne armu sinu vastu, kui sa küllalt pole neid alandlikult palunud ja kummardanud.

Võõraste jumalate nimel on aastasadade jooksul sinu vaimu vägistatud, sind võõrutatud oma esivanemaist, oma kombeist oma leelost ja oma ilust: on sinu vaimu toidetud kõigega, mis võõras sinu oma hingele.

Veel pole kadunud igatsus sinus sinu oma Hiie järele: See osa sinus püsinud loomuliku tundena võõrast sisendusest hoolimata sinu alateadvuses ja väljub sääält võimsa jõuna,

millele ei suuda keegi panna paisu.

Tuled tagasi oma Hiide, otsid üles oma vanad Taara tammed Ja istutad nende manu uued ja noored tulevaste põlvete päranduseks.

Tuled tagasi oma Hiide ise uuena, karastatud läbi karmide aegade, ise sitke tammena vastupanuks kõigile, mis võõras ja vaenulik sinule enesele.

Tuled tagasi looma jälle oma Taara-Hiit, mis uuesti paneb võimsalt kohisema sinu kodumaa!

See kohin kutsub sind tagasi avara taeva alla päikese kiirte valgusse ja soojusse, uritule igavese leegi manu.

See kohin tungib eluvooluna sinu südamesse, tungib elujõuna sinu lihastesse, täites sind uue julgusega ja innuga võidelda enese ja oma rahva parema tuleviku eest.

See kohin kostab sulle tajuva Taara salapärase looduse ning sinu oma tundmatu hinge ning ihu müstilise aimega, teeb sinu heaks ja õnnelikuks ühtesulavuses oma ümbrusega ja ligemistega.

Tunned elurõõmsa veendumusega:

“Mina usun homsesse päeva.”

“Mina usun, et homne päev on parem tänasest.”

“Mina usun, ei homne päev on parem tänasest, kui ma selleks kaasa aitan. Taara avitab.”

Taarast ja jumalast

Taara ei ole määratav ega kujutatav.

Taara on see tundmata tuntud, see hingega tajutav.

Taara on elusaladuse sügavaim aime - ilmaruumi liikumata liikuvuses, kosmose haaramata haaravuses, aegade igaveses igavikus.

Inimene, kui piiratud ruumis tunned oma ümber looduses, nii sünnis kui surmas oma hinge salapärasust, tajud sa Taarat.

Inimene määratud aegadel pöördud igatsedes tundmatu tulevikku, seletamata õnne - headuse ja armu järele, siis tajud sa Taarat.

Inimene oma teadvuse aimuses, mälestuste hämaruses kantud üle piiratud ruumi ja määratud aegade, üle elu ja surma tagasi minevikku, edasi tulevikku - siis tajud sa Taarat.

Jumalad on maiselt mõistetavad, määratud aegadel kujutatavad.

Jumalad on inimeste ja rahvaste oma loodud ja kujutatud.

Suurel inimesel on suur jumal, väikesel inimesel - väike jumal.

Arenemata rahval on arenemata jumalad, arenenud rahval - arenenud jumalad.

Jumala kaudu inimene lausub endale lohutust ja elutuge.

Iga jumal on hea, kui tal on võluvuse jõudu parema tuleviku usu sisenduseks.

Iga jumal on hea, kui tema võlu mõju on pöördud enese ja oma rahva parema tuleviku usu sisenduseks.

Iga jumal on hea, kui ta on jumal Taara abil.

Uri tule laul

Uri tuli - suri tuli . . .

Tules puhastust, karastusi turvan,
siugu, sortsi ja sarvikut survan,
viha, võlssi ja närusust urjan,
kütket, kommiisal, ahelat murran,
kannatusest suursangarit hurman,
verivaenlasi viimseni surman -
surgu, surgu!

Uri tuli - suri tuli . . .

Uri tuli - elu tuli . . .

Tules tahet ja terastöid tarman,
päikest, valgust ja vabadut arman,
mõõka, atra ja vikatit samman,
tulevikku kuldtäihiseid kannan.

Ilu iha maailmale annan,
elu uut surmast süütan ja manan-
ela, ela

Uri tuli - elu tuli . . .

F. Karlson

Loomulikul teel

«Usku ei saa luua kunstlikult». Seda lauset korrutatatakse kui argumenti Taara usu vastu. Sellega tahetakse ütelda, et Taara usk on kunstlik sünnitus. Muude seas on tarvitanud seda ütelist Rahvuskasvatustelise kongressil Tartus 2-3 jaan. 1927 a. prof. Kõpp, prof. P. Põld ja cand. Jur. J. Tõnnisson ja omas "Pariisi kirjas" (Päevaleht" 1927. a. sügisel) toimetaja G. Luiga. Veel teravamalt väljendas seda mõtet prof. Kõpp samal kongressil lausega "Mis seal teha, kui eestlastele ei ole antud usulist inspiratsiooni".

Võtame oletuse "usk ei saa luua kunstlikult" esialgu aksioomilise tõena.

Hea on, kui meie teame abstraktseid tõdesid, sest muidu hakkame asjata leiutama püssirohtu, Ameerikat ja muid asju, mis leitud juba ammu. Aga abstraktsete tõdede teadmine üksi ei ole veel kuigi suur tarkus, nagu pole seda ka näiteks teadmine, et Ameerika on olemas. Seda nimetatakse "eluvõõraks raamatu tarkuseks". Eluliselt tähtsam on võime hinnata õieti abstraktsete tõdede sobivust antud juhul, ajal ja kohal s. o. nende rakendamine igapäevase elu teenistusse. Näiteks, põllumehel on ju tähtis teada, et külma peab õigel ajal, ent tähtsam on tabada seda õiget külvi aega. Ühtlasi on see "õige külvi aja" tabamine ka raskem, sest siin peab mineviku ja oleviku varal oskama õieti ennustada ilmastikku külvatud vilja kasvamise ajal, mis ongi "õige külvi aja" aluseks.

Teise näite võtan lähemast minevikust. Kui 1917. a. sügisel bolševikud haarasid võimu, vastasid sellele Maapäeva ja riigiteenijad (viimastest peamiselt postiametkond Tallinnas) tõrkumisega, mida toetas seltskond ja ka Eesti sotsiaaldemokraatlik partei. Varsti aga tekkis s.-d. parteis M. Martna eestvedamisel vool, mis otsis leppimist bolševikkudega ja soovitas koostööd nendaga. Ühel koosolekuist, mis olid kokkukutsutud leppimise ja koostööidee propageerimiseks,

Alma Oinas-Ostra põhjendas leppimise ja koostöö vajadust väljendusega: «Proletaarlane peab ometigi proletaarlase poliitikat ajama». See puupaljas abstraktne oletus nähtavasti tundus ütlejale enesele ja mõjus paljudele koosolijatest veenvalt kui sügavmõtteline vääramata argument bolševikkudega koosnemise kasuks. Ent tegelikult ei olnud (ka samade s.-d. seisukohalt) selle tõe paljas teadmine ja omaksvõtmine nii tähtis ja vajalik, kui selle rakenduslik külg, s. o. küsimuse otsustamine: kas bolševikkude poliitika on õnnistust või hukatust toov? See praktiline otsus vaid võis määrata kas proletariaat tohib omaks võtta bolševikkude poliitikat. Hiljem on meie sotsialistidele selgunud, et bolševikkude poliitika on avantüristlik, ja nad on mitmel-mitmel korral nimetanud kommunismi "aasiasotsialismiks", "kaikapedagoogikaks" jne jne ja sellega tunnistanud, et tookord nad ise olid vaid «eluvõõrad raamatutargad" oma abstraktsete tõdede teadmisega: elutarkus hakkas neil kasvama hiljem.

Kas sama ei ole maksev ka teiste abstraktsete tõdede suhtes? Ei ole põhjust arvata, et lugu oleks teisiti abstraktse oletusega "usku ei saa luua kunstlikult."

Et tarvitada seda lauset argumendina Taara usu vastu, peab tõestatama selle rakenduslik sobivus Eestis praegusel ajal Taara usu suhtes.

Võtame see teadmiseks ja katsetagem tema rakendamist antud juhul, s. o. Eestis ja Taara usu suhtes. Küsimuse praktiliseks lahendamiseks on vaja teada mida teenib usk, millel ta põhjeneb, millised on tema elemendid, analüüsida usu mõiste.

Meie haritlane mõistab usku kui kirikuskäimist, kirikliste kommete täitmist, jumala orjamist ja kuradi põrgu ning viimsekohtu põlgamist. Veel kuidagi teisiti mõista usku ta ei oska.

See on - ta on oma usumõiste loonud ristiusu varal ja Eesti oludes ning ei ole veel võtnud arvustuse alla seda oma arusaamist usust. Ta ei saa uskuda piibli lugusid, veel vähem

kuradit ja põrgut; ta peab seda tühisteks muinasjuttudeks. Sellepärast on kaotanud tema silmis kiriklised kombes oma aluse ja kirikuskäimine oma mõtte ja talle tundub nende täitmine piinlikuna. Paratamatult peab usku pimedate, barbaarsete aegade päranduseks, mis praegu kõlbab vast ainult vanadele eidekestele ja nendelegi harjumuse tõttu. Ta peab tõeks, et haritud inimesele usu asendab teadus ja et kultuurilises ühiskonnas ei ole usul enam paika.

See üldsuses valitsev arusaamine usust leidis eriti teravakuutse väljenduse Lg. joonealuses "Taara usk" "Päevaleht" Nr. 120-4.V.30 a. Et see Lg. kirjutis väljendas laialdase haritlaskonna tõekspidamisi usu alal, seda tunnistasid kuulnud arvamiseavaldused haritlaskonnas. Miks eesti haritlase arusaamine usust on niisugune, sellest allpool.

Kas see kitsapiirilisel alusel ristiusu-eeskuju varal loodud usumõiste ei ole liig ühekülgne ja viril? Kas tohime leppida niisuguse pinnalise asjatundmisega ja selle tõttu heita käega usule? See oleks küll kergemeelsus, mis enese meile kätte tasub kiiremalt ja kurjemalt, kui ükski teine meie eksitus?

Püüdkem leida vastused küsimustele: "Mida teenib usk?" ja "Mis on usk?" ning alles siis otsustagem, kas tohib pidada usku ajast ja arust iganenud asjaks ja temale heita käega või tuleb loobuda oma senisest mugavast, ent pealiskaudsest tõekspidamisest. Ühtlasi selgub siis ka, milline usk on kunstlik sünnitus ja mispärast eestlane, kergelt üteldes - häbeneb olla usklik avalikult.

Kas usul on alus inimeses eneses, inimese organismis? Kui ei ole, siis on ju iga usk üldse kunstlik sünnitus. Kuid siis oleks uskude tekkimine ja eriti nende püsimine läbi aastasadade ja tuhandete ime, mida keegi ei suudaks seletada. Ratsionalistlikud õpetlased on seletanud usu lekkimist ürginimese - looduslapse mõistuse naiivsusega, ent see ratsionalistlik seletus on ise naeruväärt naiivne. Inimsugu on juba ammu põhjalikult unustanud ürginimese keele ja kombes,

kuidas siis usk kui ürginimese loodud naiivne füüsikaõpetus ja kosmogoonia on suutnud püsida läbi kogu inimsoo ajaloo tänapäevani, olles pealegi inimsoo kultuuri juhiks ja selgrooks! Kas see ratsionalistlik usu tekkimise seletus ei ole küllalt naiivne?

Usu alus peab leiduma inimeses eneses, järelikult peab usk tekkima paratamatult ka siis, kui teda ei saa omandada päranduse teel, näiteks ühiskonnas, mis moodustatud inimestest, kes kasvatatud usulises karantiinis, s. o. nii et kasvandikkudel puuduks usu mõiste, et neil ei oleks aimu usu olemasolemisest tavalises ühiskonnas. Tõeliselt leidubki inimeses eneses usu alus, s. o. usutunne. Usutunne on eluinstinkti üldavaldus.

Siin on eluinstinkt võetud kui võime, mis on väga mitmekülgne oma väljendustes, nagu mitmetahuline briljant, mis sädeleb igalt tahult, olles ikkagi vaid üks keha: egoism, hirm, ahnus, kadedus, altruism, julgus, vahvus, kaastunne, eneseohverdamine, sõprus, armastus, ilutunne eros jt. on eluinstinkti väljendused, sest nad kõik sihivad elu alalehoidmisele.

Kui aga neid avaldusi võtta kui iseseisvaid instinkte, siis moodustab eluinstinkti nende kogusumma, sest nende eri instinktide ühiseks üldülesandeks on elu alalehoidmine. Juba sellest väljenduste loetelust paistab, et eluinstinkt töötab kolmes sihis: isikliku elu ja tõu alalehoidmiseks ja elu sigitamiseks. Välispoole suhtuvad eluinstinkti avaldused üldiselt kui sümpaatiad ehk antipaatiad, s. o. aktiivselt.

Eluinstinkt on aktiivne tegur. Elundid kuni pisemateni rakukesteni on sihtülesandelised. Suurem osa neist ei allu vabale tahtele, nimelt need, mis peavad täitma töid, mis vajalikud organismi elamiseks. Organismi vajadustest nad häirivad sundivalt (nälg, janu, valu).

Ülejäänud vähema osa elundite ülesandeks on välistööde tegemine-organismile elamiseks tooresmaterjalide

muretsemine, väliskaitse - üldse teadvuslik tegevus, mis allub vabale tahtele. Teiste sõnadega - nad on sunnialused. Nende hulka kuulub ka mõistus. Ta on sihtülesandeline ja sunnialune. Ta peab leiutama eluülespidamise võimalusi, sunnialuste liikmete abil kätte muretsema organismile tarvilikud ained, hoiatama ohu vastu ja leidma pääsu, kui organism sattunud ohtu. Ta peab tegema seda, sest eluinstinkt sunnib, organismi vajadused piitsutavad.

Kuid mõistus ei saa sundida, käskida ega keelda instinkte otseselt. Ta võib vaid mõjutada tema avaldusi ettekujutuse kaudu. Kui äratatud ettekujutus on nõrk, ei paisu jõuliselt võrdseks tõelikkusele, siis mõistus ei suuda mõjuda otsusele ja võidab aktiivsete tegurite tasakaalu seis. Selgitan väikese näite abil kuivõrd sunnialune aktiivsetele teguritele on mõistus.

Võtan vaatlusele keskmise kassa-varguse. Varga ettekujutus ärritab raha võlu - kõik meeldivad mõnud ja lõbud, mis võib saada raha eest. Mõistus hoiatab - meeletu-letates esiteks moraali nõudeid ja teiseks tabamise võimalust, suurt politseilikku aparati, kõiki vintsutusi, mis järgnevad tabamisele, karistust ning ühiskondliku põlguse alla langemist. Mõistuse erapooletu otsus on, et leppida käesoleva eluga on mõistlikum ja reaalselt kasulikum, kui riskida varastada. Kuid ta ei suuda äratada küllalt jõulist ettekujutust ähvardavatest vintsutustest: kirgede äratatud ettekujutused on kumeramad, jõulisemad ja tõrjuvad mõistuselised hoopis kõrvale. Mis teeb nüüd mõistus? Nagu truu ori, ta 1) otsib moraalset õigustust varastamisele, 2) töötab valmis varguse kava, 3) on palavikuliselt tööl varastamise ajal, et vargus õnnestuks, 4) töötab sama palavikuliselt saagiga põgenemisel ja saagi peitmisel. On tal see kõik ilusti õnnestunud, siis lõpeb tema võim - võimu haaravad kired, mis sunnivad saagi realiseerimisele, s. o. lõbude ja mõnude maitsmisele, kuigi mõistus jälle hoiatab, teades, et lõbutsemine annab niidi otsa kätte jälgimise aparadile - kriminaalpolitseile, kelle agendid on valvel. Kuid kired võidavad. Kriminaalpolitsei tabab varga.

Nüüd töötab mõistus jällegi kuni süüdlase viimse sõnani kohtulaua ees, et päästa, mis veel päästa võib. Käskinud, sundinud on kõik aeg kired; mõistus on hoiatanud, kuid töötanud kui truu ori.

Nagu suurem osa organismi füsioloogilisest tegevusest ei kuulu teadvusliku tegevuse piirkonda ja ei allu vabale tahtele, nii ka suurem osa vaimuelust - psüühilisest tegevusest ei kuulu teadvusliku mõtlemise piirkonda, vaid alateadvusse. Nagu võhikul ei ole aimugi oma suurema hulga elundite olemasolemisestki, veel vähem nende ülesannetest ja tegevusest, nii ei ulata ta teadmised ka kuigi kaugele alateadvuse valda. Kuid ometigi on just seal ilmatu suur ja pinev tegevusväli - imede maa, mille kõrval teadvusliku mõtlemise piirkond on kitsas ja võrdlemisi labane. Olgu selgituseks väike näide. Inimene läheb kodust välja mingil ülesandel. Teel ta võib mõtelda vabalt kõiksugustele teistele asjadele, jtkades minekut mehaaniliselt, seisma jäämata ja teel kõrvale kaldumata kuni jõuab sihtkohale.

See nähtus põhjeneb suggestiol, s. o. teadvuslikkude toimingule ülekanamisel täitmiseks alateadvusse. Sellega väheneb teadvusliku mõtlemise koormatus ja selle organ suudab ära teha rohkem tööd, suudab täita oma ülesandeid.

Teine näide. Inimene heidab magama, olles otsustanud tõusta määratud ajal. Ta ärkabki õigel ajal, tihti sekundilise täpsusega, kui ollakse harjunud kellaajaga ja täiesti terve. Salapärane ajameel töötab ka siis, kui teadvus on uinunud.

Alateadvuse mõjutamise kaudu võib mõjutada elundeid, mis ei allu teadvuslikule tegevusele, s. o. vabale tahtele. Näiteks võib välja kutsuda ajutist üldist ehk kohalist anesteesi, s. o. lõpetada närvi tegevus ajutiselt ilma närvi vigastamata; võib ergutada elundeid suuremale tegevusele ehk sundida tegevuse lõpetamisele jne. Katoliku usu ja pravoslaavlaste imetegevate kujude tervestegemise võime põhjeneb suggestiol. Kuid on olnud ka juhuseid, kus preestrid on imetegeva kuu juures

käskinud inimesel surra teatud päeval ja täiesti terve inimene sureb käsu järele.

Dr. P. Hellati arvates oli tema abitarvitajatest umbes 50% ebahai-geid, s. o. niisuguseid, kelle haigus oli ettekujutatud, ja nad kannatasid samuti nagu tõeliselt haigedki.

Meeleolu mõju inimese tervisele on ju üldtunnustatud. Arstid soovivad alati hoolitseda haigete hea meeleolu eest ja loevad seda tihti kõige mõjuvamaks tervendavaks teguriks. Üldse - organism vajab värskendavat psüühilist mõjutamist, s. o. positiivset suggestiot, et püsida tervena ja töövõimelisena.

Alateadvuse mõjutamise kaudu sünnib ka kirgede ohjeldamine. Väljakujunenud kindlad moraali nõuded muljutakse alateadvusse ja nad moodustavad kirgedele nii kindlapiirilise tõkke, et sellest üle-tungimine on vaid erandiks, sest "inimesele ei saa säherdune asi mõttesegi tulla". Mõistuse ülekaal on kindlustatud, tahe on tugev ja inimene valitseb oma kirgede üle. Isegi seal, kus politseid ega nägijaid pole.

Naiivne ja võhiklik ratsionalism kuulutas mõistuse (tegelikult vaid osa sellest - nimelt teadvusliku mõtlemise) ainuõiguslikuks inimese tegevuse juhiks, peremeheks, käskijaks, keelajaks. Sellega veeretati ta mõistusele ülesanded, mida see ei saa täita, olles ise vaid sunnialune ohjeldamata instinktide juures. Tegelik elu tõestab seda: ratsionalistliku "aja vaimu" tunnusteks on toores egoism oma lõbukultuuriga, positiivse tahte lodevus, elujõuetus, elu tüdimus ja kuritegevuse kasvamine.

Ühiskonna liikmel peab olema ühiskondlised kogemused - ta peab tahtma, oskama ja suutma taltsutada oma eluinstinkti egoistlike avaldusi perekondlike ja ühiskondlike (altruistlike ja sotsiaalsete) avalduste kasuks. Need kogemused pole isiklikud, vaid ühiskonna põlvete kestel kogutud ja on väljendatud moraali nõuetes ja avalikus õiguses. Nad moodustavad tõe kultuuri. Nad sisaldavad nõudeid, mida peab täitma isikliku, perekondliku ja tõe elu alalehoidmiseks. Nagu nägime eelpool, nad peavad olema muljutud alateadvusse

lapseeast saati. Nii on moraal seotud usuga orgaaniliselt inimeses eneses eluinstinkti kaudu.

Elu elatakse reaalses ilmas, kuid reaaliilm on reaalne tõde. Toidu, peavarju, ihukatte muretsemine, perekonna eest hoolitsemine, kaitsemine, ühiskondlikkude kohustiste täitmine moodustab võitluse olemas olemise eest. Selleks on vaja reaalseid vahendeid - kasulikke teadmisi ja oskusi. Pettekujud ja unistused ei toida, ei varja, ei kaitse.

Kuna usk on eluinstinkti teenistuses, on usu tungivamaks püüdeks tõe otsimine ja omamine.

Selles avaldub usu ja teaduse suhtumine. Nad pole teine teise vastandid, vaid ühe ja sama ülesande täitjad. Vahe nende vahel on nende iseloomus ja nimelt - usk on aktiivne, usk kasutab tõe elamiseks, viib tõe ellu; aga teadus. peab tõe leidma, otsuse andma - mis on tõelik ja mis eksitus ning: vale s. o. teadus on usu teenistuses olev tõe otsimise organ: nagu mõistus on eluinstinkti sunnialune. Teadus ei nõua, et tema avastusi hakataks kasutama; temale jätkub vaid sellest, et ta on oma töö teinud... ja võib edasi minna. Teadusele on ükskõik, mis ta uurib - kunstväetist, taevatähti. või vanu kirjamarke. Ta teeb seda ilma eksploateerimise sihita. Kuid kasutada tahtja seisab kärsitult ta kõrval ja ootab tulemusi, mida võiks kasutada. Kui neid võimalusi-ei paista, siis... ta keeldub andmast materjaalseid võimalusi uurimiste jätkamiseks.

Teadus on sõltuv usust. Seda tõsiasja ei osata küllalt hinnata, eriti meil.

Tõelisest ilmast suudab inimene meeltega tunda vaid osakest, milleni ulatuvad meeled. See osake laieneb niivõrd, kui võrd ettekujutuse võime suudab luua reaalselt mõjuvaid kujutelusi.

Tundmata realiteet ärritab oma salapärasusega mitte vähem kui tuntud, sest ta võib sisaldada tundmatuid võimalusi ja ohte. Aga tundmatute ohtude vastu on eluinstinkt hell ja alati valvel, kui ta aimab nende olemas olemist. Sel alusel muutub tajutav

maailm psüühiliselt tähtsaks teguriks.

Nii paisub talumine tugevaks psüühiliseks avalduseks, seda enam, et tundmatu suurus matemaatiliselt ületab iga tuntud suuruse. Ent inimese tunnetus ei piirdu ainult ruumi ja ajaga, ta tunneb ka tahet, jõudu, tegevust jne.

Nii levib tajumine kõigi vaimuelu avaldustele, absoluudi tajumisele. Peale oma otsekoheste tähenduse - saladuslikkuse (müstika), on sellel veel mõju teaduste arendamisele ja kunstile. Muistendid sünnivad sellel pinnal. Sellest võrsub absoluudi otsimine kunsti kaudu, kunsti arenemise võimalus.

Järeldused: Et usutunne on eluinstinkti avaldus, siis peab usk täitma ülesandeid, mis ühtivad eluinstinkti ülesannetega. Ja kannab tunnuseid, mis omased eluinstinktile. Usutunne on omane igale tervele, elujõulisele inimesele. Iga terve inimene ja elujõuline rahvas on loomulikult usklik (religioosne] Usk peab teenima elu, peab soodustama elu alalehoidmist, peab julgustama elama. Ta peab virgutama organismi elavamale tegevusele ja suurendama tema vastupidavuse jõudu. Nagu nägime, sünnib see alateadvuse mõjutamise kaudu. Ta peab hoolitsema egoistlikkude, altruistlikkude ja ühiskondlikkude eluavalduste tasakaalustamise eest, ilma et ühtegi neist vägistada või ära hävitada püüda.

Isikliku egoismi hävitamine viib isiku hääbumisele. Kuid siis hääbub ka ühiskond, tõug. Kui aga isiklik egoism võib paisuda teisi masendavaks, siis laguneb ühiskond ja hääbub lõputulemuses ka üksik isik. Usk peab hoolitsema tõe alalehoidmise eest. Usk peab omama elulise tõe. Kui mõni usu vorm seda ei suuda ehk ei saa, siis on ta sattunud kõrvale õigelt teelt, ta on saanud üleareuseks ja kahaneb, püsides vaid innerti mõjul. Usk on suverään võim, käskiv ja aktiivne tegur. Elu on tema hoole all. Tal on pühadused. Ta valitseb alateadvuse üle. Moraal, kombed, kunstid, ühiskondlik kord on ja jäävad usu mõju alla kuni on elujõulisi rahvaid. Ka teadus jääb usu mõju alla, olles vaid teenistusliku tähtsusega. Usk tahab, valitseb, loob,

purustab ja vormib ümber.

Vallates alateadvuse, valitseb ta psüühilist jõudu. Kuid matemaatilises väljenduses tähendab see määratu suure jõu valitsemist, sest psüühiline jõud on määramata suurusega energia kuju. Selles peitub usu kui ühiskondliku ja ajaloolise teguri määratu suure tähtsuse saladus. Ta muutub koefitsiendiks, millega tuleb korrutada rahva energia kogusummat. Mida suurem see positiivne koefitsient, seda suurem lõpulik resultaat.

Haarates tajutava maailma selle kõikkülgsuses ja täiuses usk esineb lõpmatuse idee ja veel rohkemgi- tajutava tahte kandjana. Niiviisi pöördudes otsemalt jumaluse poole, usk omandab ka absoluutse jõu ja tahte tähenduse.

Usumõiste vastasena esineb pessimism, meeleheit kui haiglane nähe. Ateism ei ole usu vastane mõiste, vaid usu vorm, mis ei tunnista valitseva usu tõekspidamisi täiel määral ja muu seas ka valitseva usu jumala mõistet. Ateismi puhangute on temas isegi rohkem usu energiat, usulist kandvust, kui samal ajal valitseval usul. Näitena nimetan Prantsuse enne suure revolutsiooni aegset ateismi ja Eesti 1905 a. revolutsioonilist ateismi. Samuti on ratsionalism ja sotsialism ateistlikud usud, Kommunism kui sotsialismi sekt, pääsedes riiklise võimu juure, on arenenud 10 aasta jooksul juba usuks, millel on juba rituaalid legendid ja omapärased moraali nõuded.

Usk on iseloomult rahvuslik, igal rahval on oma elu elada - omad rõõmud, omad mured ja raskused. „ Et mitte murduda nende raskuste all, peab omama usku oma rahva elu jõusse, tema vabaduse tahtesse. Et ta suudab tulla välja võitjana ka siis, kui ta on sattunud väga raskesse olukorda," (Kindral Tõrvand "Sõdur" Nr. 39/40, Lhk. 1196 s. a.j. Kuid tihtigi on ju sarnaste raskuste põhjuseks võõrad rahvad (majanduslikus võistluses) ja nad rakendavad kõik oma jõu tööle selleks, et neid suurendada kuni ärakandmatuseni (sõjas). Kas siis selle võõra rahva usk tuleb appi päästjana? Ent eelpool nägime, et usk on määramata

suur jõud ja tõesti suudab üle avitada raskustest, mille ees ämmastub mõistus. Kui ühel rahval on niisugune vägi ja teisel seda ei ole, siis on see teine nõrgem ja kaotaja, hoolimata isegi materiaalsest üleolekust.

Usk kannab elulisi tõdesid. Neid just ei saa laenata, vaid peab "välja kannatama," "välja higistama verehigi sees." Need on pühad tõed. Isegi tehnilisi teadmisi ei saa laenata, neidki peab kogemustega omandama, kuigi nende laenamine paistab olevat lihtne. Praktilised kogemused tõendavad, et niipea kui minnakse ellu laenatud tarkusega, avalduvad kohe suured puudused: ettevõtted äparduvad ja hukuvad, sest pole kogemusi.

Kui püha tõe kandja, kui võrratu autoriteet ja kui aktiivne tegur usk esineb rahvusliku ideoloogia lähtena ja määrajana. Ükski inimene ei saa tegutseda oma tõekspidamiste vastu, kuid oma tõekspidamised omandab ta rahvuslisest ideoloogiast, seega on rahvuslik ideoloogia jõud, mis suunib inimese mõtlemist ja tegevust. Kui puudub rahvuslik ideoloogia, siis puudub inimeste vahel vaimline side, üksteise mõistmine lugupidamine, ühine mõtlemine ja tahe. See lähendab, et pole veel rahvusi, on vaid rahvas - inimeste hulk, inimeste kari mis on ühte seotud vaid väliste abinõudega - riigipiiridega, elatamise võimalusega jne. Haihtumise jõud selles massis ületavad koondava jõu. See rahvas pole kalju meres, vaid liiv mere ääres, mida laotab laine ja puhub ära tuul.

On selge, et kaks rahvast ei saa olla ühte usku. Emb-kumb, kas kumbki neist loob antud usu ümber omaks usuks ja nad jäävad vaid nimeliselt üheusulisteks ja sedagi ajutiselt, ehk teine rahvas rahvustab teise ümber (sest usk on aktiivne tegur). Samuti selge, et ei saa olla mingit internatsionaalset usku (sest inimkond koosneb ühiskondadest, kes elavad erinevais tingimustes, oma elu). Kõik katsed luua sarnast usku on viinud vaid kõige suurematele verevalamistele, vägivallale ja inimsoo kultuuri hävitamisele. Rahvuste olemas olemine ei ole ei juhus ega barbaarsete aegade jääne, vaid kultuurilise arengu tulemus.

Ilmareligioon on pettekuju, mis praktilises elus põhjustab suuri avantüüre. Kuid ilmareligiooni võib positiivsena mõista, kui tõdesid, mis saanud omaks paljudele rahvastele ja sisalduvad nende ideoloogiates.

Ei saa olla mingit personaalset usku. Kui meil siiski tihti kuuled üteldavat: "Mulle pole vaja mingit usku - mul on oma usk" siis on selle taga peidus tõsiasi, et valitsev usk ei suuda rahuldada eestlast, aga ta ei näe paremat usku. Peale selle veel võhiklus. Usk suudab avaldada oma võlu ja jõudu ainult massis. Suggestio on seda tugevam, mida suurema ja tihedama hulga ta haarab. Nagu eelpool tähendasin, peavad tõekspidamised olema muljutud alateadvusse juba lapseeas saati, et muutuda vääramatuiks elu seadusteks. Kõhklemistest ja kahtlemistest saab kergemini üle, kui ümbruselt on kindel moraalne toetus. Vaimustuse pinge tõuseb vahu-harjadeni suures hulgas. Kuid "oma usuga" jääb inimene üks, iseenese hooleks ja ta seisukord on ühiskonnas halvem kui tühjas kõrbes.

Autosuggestio võib anda tulemusi, mis hoopis vastupidised oodatavatele. Ta on oma psüühilise jõu raiskamine. Juhtudel, kus inimene vajab tuge ja leiab seda usulises koguduses, sarnaneb autosuggererija Münhausenile, kes iseenese tukka pidi rabast välja tõstis. Eriti, kui autosuggestiolt loodetakse kõike, aga ei osata seda juhtida ning piiri pidada, siis on autosuggestio tulemuseks vigastatud närvid. Sarnased oma tahtejõu jne kasvatajad täidavad lõppeks saamatute inimeste kaadrid.

Usule ei saa heita käega kui "ajast ja arust iganenud nähtusele". Kes seda teeb, see annab ja jätab enese teiste tahte ja voli alla suurtüki lihana, veoloomana. Seda võib vaid sündinud ori, kellel puudub oma tahe. Kui meil valitseb siiski sarnane suhtumine usuga, siis on selle põhjuseks võhiklus, mille juured peituvad senini püsinud ma-terjalistlikus karjerismis - tõusikluses. Kuni Eestis ei olnud pääsenud mõjule oma rahvusliku olemise küsimuse filosoofiline lahendamise püüe, võis püsida ka usu küsimus primitiivsuse astmel. Kuid niipea kui hakatakse otsima

oma rahvuslise olesmasolemise küsimusele tõsisemat vastust, tõuseb üles usu küsimus omas täies kohutavas suuruses ja möödapääsematuses. Meie peame nägema kuivõrd nõrkadel jalgadel ja ajutine on meie riikline iseseisvus, kui selles välises kestas ei ole vaimlist iseseisvust. Kuid eelpool nägime, et selle lähteks on vaid rahvusline usk.

Meie peame mõistma tõsiasja, et meie riiklise iseseisvuse löi minevik - muistend muistsest rahvuslisest iseseisvusest. Nüüd on ta oma ajaloolise ülesande läitnud ja läheb puhkusele. Kes hoolitseb nüüdsest peale selle eest, et meil oleks nii suurt "usku oma rahva elujõusse ja tema "vabaduse tahtesse," mis meid "suudaks välja viia võitjana ka siis, kui oleme sattunud väga "raskesse olukorda?"

Seda "kedagi" peame nimetama nimega. Kas võime nimetada sellena ristiusku? Puhas ristiusk Piibli ja eriti Uue testamendi järele on dogmaatiliselt regresseeriv: Jumal löi maailma täiuslikuna, kuid Aadami sõnakuulmatus purustas selle täiuse. Sellest saadik sarnaneb ta kõdunevale hoonele, mille kõdunemist ei suuda seisma panna ükski jõud. Kord variseb ta kokku Ja matab oma rusude alla «kõik, mis elab iganes". Pääsevad vaid need, kes on selleks määratud igavesest ajast igavesti. Ja nende Talle verrega; lunastatud arv on Johannese ilmutamise raamatu järele $12 \times 12.000 = 144.000$ hinge, maailma loomisest kuni viimase kohtu päevani; kõik teised hukuvad.

See paratamata kõdunemine ei suuda ju vaimustada ülesehitavale tööle. Kord keskajal Piibel ja teadus rääkisid ühist keelt ja Piibli lugusid peeti absoluutseks tõeks. Kuid nüüd on nad muutunud tühjadeks juttudeks ja ristiusk ei esine enam tõe kandjana.

Mida võib ta meile siis õpetada, kui ta raugana ei suuda tõusta meie aja teaduste tasapinnani? Kas moraali? Kuid puhas ristiusk on põhimõtteliselt moraali vastane. Moraali nõuded oleks kohustavad ka Kolmainusele, aga ristiusk tahab hoida

Kolmainusele täesti vabad käed, sest muidu kukuks vette kogu evangeelium ja Jeesuse Kristuse lunastamise misjon ning Kolmainuse absoluutsus oleks riivatud surmavalt. Jeesus Kristus toonitab ja rõhutab, et tähtsus on vaid Jumala-lsa tahtmise täitmisel, kelle esindajana tema tegutseb. Kes tema nime pärast maha jätab vanemad, vennad ja õed, naise ja lapse, see saab seda kõike tagasi siin maises elus 100-kordselt ja pärib igavese elu. Aga Eesti Vabariigis sunnitakse sääraseid, kui kõlvatuid inimesi, oma kohuste täitmisele kohtu teel.

Kolmainuse absoluutsuse kaitsemisel läheb Jeesus Kristus üle igasuguse kõlbluse piiri: "Kes minu pärast ei vihka oma isa ja oma ema, see ei ole taeva riigi väärt". Ja ta näitab ise eeskuju: "Naine, mis on mul sinuga tegemist?" ütleb ta omale emale. Aga meie meelest on oma vanemate vihkamine ja põlgamine metsik jõledus.

Kui moraali nõuded oleks siduva tähendusega ka Kolmainusele, siis ei saaks ju Jeesus Kristus inimesele anda andeks ülekohut, mis tehtud teiste inimeste vastu, sest see on kauplemine võõra eluga, terviseega, varandusega ja õnnega.

Ent surmamõistetud röövel pääseb taevasse sellepärast, et tunnistas ristisambas Jeesuse Kristuse õigeaks, jne jne.

Mäejutluses lükib Jeesus Kristus iga moraali nõude otsa töotuse, mis ületab teene võrratult. Siin pole moraali lõhnagi juures, see on lepingu vahekord. See, mida meie mõistame kui moraalset vägitegu, on risitiusus vaid taeva redeli pulk Kristuse verega kinnitatud lepingu alusel. Püha õhtu söömajal tunnistas ta oma misjoni lepingu sõlmimiseks (oma verega) nendega, "keda Isa talle annud." Nii puudub ristiusus ka teine usu element - moraal.

Ristiusk ei püüa tõsta isiku iseteadvust, mis vajalik võitluses elu eest, ent vastupidi - püüab seda maha suruda nullini. Ta ei sea oma ülesandeks elu elamise soodustamist, vaid suremise kiirendamine.

Puhas ristiusk on määratu suur purustav jõud. Seda tunnistab

ka apostel Paulus: "Nii on Jumal valinud kõik, mis tühi on, et tühjaks teha kõik, mis midagi on." (I Korr. I 28).

See ka sündis. Selle tunnistajaks on keskaeg ja selle saabumine. Prof. Puusepp toonitas ühel oma loengul (Tallinnas, Mustapeade klubis), et keskaegse (s. o. ristiusu õitseajal) eurooplase peaja on olnud vähem, kui kunagi inimesel.

Aja jooksul kristlus muutus elulisemaks omis rahvuslike sektides (Pravoslaavijes, katolitsismis ja nendest eraldunud sektides), progresseerudes paganlusse ja kaotades oma esialgset ilmel. Nendes sektides ta omandas ka rahvuslike teeneid.

Kuid vaatamata nende teenetele tänapäev on kristlik maailm usulises käärimises. Suurem osa on ära langenud sotsialismi, teised otsivad pääsu muudes ismides - spiritismis, teosofias, antroposofias, isegi esperantismis.

Et risti usk oma negatiivsete aluste juures võiks meid toetada ja avitada "võidule ka kõige raskemates oludes," peaks tal olema väga suured teened Eesti rahva ees ja ta peaks olema eestistunud.

Kuid seda ei ole. Meile on ta toodud teiste kaudu ja kujul (pravoslaavijele ja luteriusk), mis on juba rahvustatud ja kannavad eneses ümberrahvustamise võimet. Ta on süüdlane Eesti rahva ees: ta tõi maale alguses kodusõja, mis arenes sõjaks Eesti ja Kristliku maailma vahel. Võõraste abivägedega tuli maale võõras saagiahne võim ja hakkas siin valitsema Jumala nimel. Jumala nimel muutus maa sõdade tallermaaks. Aja jooksul langes kogu rahvas orjusse mil hääbus rahvuslik iseteadvus ja kultuuriline rahvuslik ideoloogia, s. o. rahvas jäi ilma vaimlise kultuurilise juhtivusega. Hääbus rahvus, jäi järele vaid rahva mass - zooloogiline materjal; ristiusu vaimulik seisus hävitas Jumalale auks rahvuslike pühadusi, juuris välja rahvusliku kultuuri, olles võimetu asemele andma uut: rahva kultuuriline tasapind langes hirmsalt; ristiusu vaimuliku sisendasid rahvale Jumala nimel enese ja oma esivanemate

põlgamist ja alavääristamist^{*)}, usutades, et see viletsus ja väljakannatamata seisukord, milles ta viibib, on pealegi Jumala äraarvamata suur armu nõu ja halastus ning nõudis kepi suudlemist; nõudis Jumala nimel vastuvaidlemata alistumist oma saatusele ja võõratõulistele orjastajatele; põhjustas ja soodustas rahvuslikku deserteerimist, s. o. avas lakkamata verejooksu jne jne.

Nende haavade käes vaevleb Eesti rahvas tänapäev. Võhik võib rääkida eesti rahva pahedest, rahvustunde loidusest, rahvusliku kokkuhoidmise puudumisest, kiusust jne. kui tõulistest omadustest ent need on ideoloogilised nähted. Et ilma oma ideoloogiata on suudetud jõuda sinnagi maale, kus oleme, see tunnistab headest ja parematestki tõulistest omadustest, sitkest vastupidavuse võimest, suurest orgaanilisest tõutundest.

Kuid ehk huvitab ristiusku Eesti rahva saatus tänapäev? Kes julgeb seda tõendama hakata? Eesti ülikooli "esimene fakultet" harutab küsimusi, millest eesti rahval ei ole sooja ega külma, nagu "Mitu Johannest kirjutasid Johannese ilmutamise raamatu - kas üks või mitu Johannest?" See on Tartu Ülikooli usuteaduse fakulteedi üks rahalise autasuga kroonitav teaduslik võistlustöö ja teised on sama suure tähtsusega eesti rahvale. Kuid - teadus on teeniva tähtsusega ja eesti rahva raha eest peaks teenitama ometi eesti rahvast.

On arusaadav, miks eestlane häbeneb olla usklik, miks ollakse isegi usu vaenuline, miks võõrandati maad kirikutelt samal ajal võõrandades maid koolidele, muuseumidele ja isegi mõnele seltsile. See ristiusule külmuse ja vaenu-avalduste loetelu on õige pikk.

Kuni Eestis on inimesi, kellele ei ole ükskõik, kas eesti rahvas elab või kaob ja kuidas ta elab, tõusevad ka üles rahvuslikud eluhuvilised küsimused, mis peame otsustama iseseisvalt, peremehelikult, on tarvis usku, mis annab jõudu võidelda ka

*) kes soovib, võib lugeda vaimulikku kirjandust. Näitena olgu eessõna Piibli 1856 a. trükile, eriti tüübiline.

kõige raskemas olukorras, mis lohutab ja kosutab, mis on võimas looma rahvusliku ideoloogia ja muutma eesti rahva luiteliivast kaljuks.

Teist usku ega teist nime meil ei ole, kui see, mille poole on pöördunud esivanemad ja hilisemal ajal kõik need, kelle südames on põlenud püha tuli juba rahvusliku enesetunde nõrgema uuestisünni ajast, s. o. Kr. J. Petersonist saadik. Oma jumaluse ja oma hiite pühaduse poole on pöördunud nii Kreutzwald kui C. R. Jakobson ja teised, kui nad on otsinud vaimustust, lohutust või usku. Sinna on pöördunud ka nooremad patrioodid, eriti Fr. Karlson ja P. Grünfeldt. Nende laulud on saanud meie pühadeks lauludeks, mis tungivad hinge ja mida kuuldakse ja lauldakse hinge värinal. Kuid nimetatagu mõnda eestlase ristiusu laulu, mis kõlbaks laulda? Eestlastest pastorite redigeeritud uus lauluraamat on mälestussammas eesti pastori usulisele tuimusele ja ükskõiksusele - usulise vaimustuse mõttes on see redigeeritud lauluraamat määratu suur samm tagasi, võrreldes vana redigeerimata lauluraamatuga.

Kuid vähe sellest. Kui tarvis avaldada rahvuslikku vaimustust, siis pöördub sama pastor avalikult Taara tammikusse, sest muidu ta ei leia vastukaja rahva hinges, s. o, kui tal on vaja olla hea eestlane, siis muutub ta väga halvaks kristlaseks - renegaadiks. Tuletage meele suurte aktuste ja laulupidude kõnesid. Isegi pastor Lattik, kes käis Palestiinas kannukseid teenimas, Riigivanema esindajana unustas ometi Tartu laulupeo avamisel 1927a. kristliku jumala ja appelleeris eesti laulu poole, kui ainsama väärtuse ja pääsle poole.

Nii see on - kahte jumalat ei saa teenida: Kristust ja Eestit. Emb-kumb - kas ollakse hea kristlane ja halb eestlane kuni oma rahvuse täieliku ärasalgamiseni, ehk jälle vastupidi: ollakse hea eestlane ja halb kristlane kuni ristiusu ärasalgamiseni. Ja see viimane on loomulik, kui tahame elada.

Kustas [Utuste]

Uritulel

Taara tuleleegid tõusvad
Urikivil loitelema,
Keeled kergivad kõrgele,
Kiired kaugele helgivad
Kuma kullendab me Hiite
Sädemeida saadab maale.

Sära silmisse sigineb
Valgus heidab palgedelle:
Südamesse soojus tungib,
Ilu haarab hingesida.
Saaneb vaimu võimuseksi
Mõjuvaksi meie meeli.

V. S.

Juhan Luiga mõtted*

See oli siis, kui Euroopa inimeste meeli köitsid erutavad ajasündmused - ilmasõda, revolutsioonid ~ oli dr. Juhan Luiga neist vähestest, kes suutis pilgu käända üle segase aja hetke, üle inimesemassi ja rahvaste, kes haaratud ja aetud tumedaist instinktest, olid kaotanud oma tee. Juhan Luiga oli selle leidnud uuesti enesele ja oma rahvale. "Ei olegi kuskilt mujalt ammutada rammu ega julgustust suurtel ajaloo keerdudel, katastroofilisel rahvastemöllul, kus kõik oleviku aated pööramisi kipuvad - kui kaugeist perspektiividest - Suurest Taost, millel ajaloo rattad veerevad loodusseaduselise paratamatusega, mille järele rahvaste elu kujuneb, kõigi inimeste seaduste, eksi-, ahnusepüüete ja vabadusetunde kiuste.

Meie saame aru, miks muinasvanemad, miks just palju tõugatud rahvakeerdel Mongoli hõimud oma esivanemate pühasid kombeid austasid, neist aegade vältusel heaks leitud juhtmõtteid leides, miks nad "Suurest Taost" elu ja hinge, pea ja põhikavast kinni hoidsid - katsumisaegadel. Ei ole meilgi suure rahvastemässu maailmasõja seisukorral paremat juhtnööri."

Kuid ainult Juhan Luiga üksi ammutas rammu ja julgustust noil katsumis-aegeidel oma esivanemate usundist. Polnud kellelgi mahti ega taipu seisata viivuks, kuulda ja mõista teda. Näis, nagu oleks ta noil 1916, 1918, 1919 aastail oma mõtted "Soome sugu usust" tuulde saatnud.

See näis ainult nõnda: need samad mõtted olid liikumas ka mõne teisegi teadvuses; olid lebamas mitmete alateadvuses, mille äratajaks oli J. Luiga.

Juhan Luiga oma uurimuste, järelduste ja tajuvuse varal on tulnud veendumusele, et meie muistse rahva omapärane

* "Eesti Kirjandus" 1908. a. "Eesti muinasusk"; 1916, 1918/19 a. "Soome sugu usk."

rahvuskultuur on olnud märksa kõrgemal meie rahva läänest omandatud laenkultuurist, et meie muistsel rahval on olnud kõrge kultuuriline usund, mille riismed ja kaudsed jäljed on ulatunud tänapäevani, olgugi moonutatud ristiusu väärelemendeist, neist peaaegu tundmatuks tehtud, kantud edasi vähe haritud rahva kihi kaudu "vanavara" näol.

Juhan Luiga nimetab seda "vanavara" "mehaanilise mälu koltunud päranduseks." mille elav vaim on teel kaduma läinud, sest et kandjad olid väiksemad kui koorem. Need on kerjuse koti saadused kord rikkama aja lauvalt vargsi päästetud raasukesed."

"On ju põhjust arvamisel, et tarkade-vanematega ühes nende vääriline tarkus kadus. Targad hoidsid oma teadmisi suures saladuses; tarkuse edasiandmine sündis nähtavasti üksi oma väärilistele, mida meie ajani jõudnud nõia rohitsemistarkus ja selle edasiandmise viis aimata laseb."

„Eesti muinasluule on vaeste orjade mälestuse ja meele vili. Vanemad targad hävinesid võitluste aastatel."

Juhan Luiga leiab „muistsest Eestist muid kindlaid märke," mis laseb oletada «kõrgemat arenemist ja arenemise iseseisvust ja algupärasust." Selle näitajaks on Juhan Luigale "meie rahvalaulu viis - rahvaviis, mis just Eesti osas on alal hoidund algelisema kuju. "Teiseks on meie rahvaluule, leelo, isesugune rütm ja ehitus - meie muinasaja vaimu vormilise erilaadi tunnustajaks."

"Leelorütm näib mulle olevat otsekohene, psühofüüsiline ekvivalent Soome-Eesti loomule."

See meie rahva ürgmuistne mälestus - meie rahvalaulu viis ja leelo rütmiline" kuju - see muusikaorgaani arenevus" laseb Juhan Luiga arvates „oletada sama väärtuslist arenevust eraldi usuorgaanis."

"Eesti rahva viisi pentatooniline heliredel nimelt sunnib meid otsima viisi sugulust (viisiga ühes sugulust ka meil muinaskultuuri aladel) säält, kus see pentatooniline heliala

seniajani on püsinud ja valitsemas, nagu Mongoolias, Jaapanis, seepärast peame arusaadavalt otsima mõjutavust Ida poole ka muul hinge alal - nimelt ka usu alal.

See Juhan Luiga melo-rütmilise väite najal oletatud pinge sugulus Mongoolia tõugu rahvaste keskel Jaapanist kuni Balti ranna Soome sugu hõimudeni, eraldi just Uural-Altai kultuuri Ja keele piirkonnas" - viib usundeliselt Tao piirkonda - mille "usupõhja juhiks on looduskäsk looduseseadus" mille mõiste eitab igasugust personifikatsiooni, kehastamist, inimese sarnastamist - antropomorfismi." Uural-Altai rahvuskonnad ei jumalustanud loodust teda personifitseerides, vaid kummardasid/ jumaldasid, toda niisugusena. "Maa seisib reaalses ilmetes: mäed, jõed, järved, metsad, hiied, kaljud, kivid."

Samuti on meie, eestlaste, looduslised muinaspühaduse objektid "pühad järved, pühad jõed (Võhandu, Kääpa) vooremäed, liumäed, urikivid, Kalevikivid, Kalevi sängid, pühad hiied, pühad tammed ja teised pühad puud, pühad allikad on küllalt meie muistsed taoistliku looduse-kultuse tunnistajaks.

Olgu mainitud (Jaapani Sinto usk - mäe Fudžiama jumaldamine; kirsiõie püha kevadel, krüsanteemide püha sügisel. - on suutnud päästa oma algupärast kuju ja meie ajani edasi arendada."

"Kadunud hingede austamine, looduse austamine - see usukuju rahuldab arenenud hingi meie ajal."

See usukuju on rahvuslik, sest see eeldab »oma lahkunud esivanemate kummardamist, oma maa looduse jumaldamist."

Lõpuks oletab Juhan Luiga, et talle võidaks ette heita "rahvuslist" ebamuinasromantik, esivanemate kriitikata ülistamis-püüdu, suguvere suursugustamist." Ta heidab ette suurema õigusega rikaste sugulaste otsimist Soome teadlaste püüdes ennast "kõrge Läänega" laenu rippuvusse seada. "Mulle näib," tähendab J. Luiga, vaevalt võisid muinaseestlased

rohkem olla vaimlises rippuvuses läänest kui kõnesolevad Soome teadlased oma vaadetes praegusel ajal."

Nägijana hüüab ta: "Oli kord pühakoda meie randadel Aja jooksuI on koda lagunenu, ehitajad ja õpetajad on kadunud. Mõni aeg seisid aukartust äratavad varemed. Lihtsad inimesed käisid, vaatlesid ja kõnelesid järeltulijatele oma arusaamisel koja endisest suurest iludusest. Varemedki pudenesid, jäid iludusest mõned põhja-kivid; ehtekivid on murenenud, sest et nende hoidmiseks puudusid teadmine ja tarve."

"Nüüd tulevad virgad teadlased ja vaatlevad neid kõdunenud ja murenenud kive ning leiavad, et need on harilikud kerisekivid, arendamata põllukivid ja needki ujutud teisalt meie randa,"

"Ei saa aga teadlased üksikute kivide uurimisest mitte kätte, kuidas uuesti üles ehitada kadunud koda, püha koja ülevat stiili."

Juhan Luiga on meile pärandanud uue pühakoja uuesti ehitamise kavandi, näidanud, kus otsida selle ehtsaid kive ja selle stiili.

Olgu lisatud veel Juhan Luiga mõtted usust üldse, iseseisvast rahvast ja usust:

"Usk ei ole valitute lõbuasi, vaid orgaaniline tarve igale hingele."

"Usuorgaani tegevus annab inimesele suuremat hingelist jõudu."

"Usk mõjutab elu."

"Usk ei juhi inimest heale, mitte ümbruse suhtes, vaid juhib õndsusele, annab õnnelikkuse sisemisele loomisele."

"Usutundele omane paisumisetung püüab kogu elavat ümbrust oma mõjualusele saada sümpaatlikkude tunnete abil: armastus, inimsus, kaastunne kõige olevusega."

"Ühistunne kogu loodusega, kaastunne kogu elava ja eluta olevusega (mineraal-taime-loomarilgiga).

"Kui rahvad oma elu hakkavad elama, siis hakkavad nad oma viisi mõtlema ja oma viisi tundma ja oma viisi uskuma.

"Et üksikud isesugused rahvused pealt-näha üht usku usuvad, tuleb sellest, et nad ise oma indiviiduumi väljakoormises veel kaugele ei ole jõudnud."

"Õige usk põhjeneb rahva instinktide peal, on hinge eluavalduus nagu keel ja kombes."

"Õiget usku saab rahvas kätte, kes põlvede kaudu tunded on ette valmistatud."

"Rahvaste jumalad kannavad rahvaste omadusi küljes."

"Seepärast ei saa jumalakujuisid jumalaineid, mis on rahva oma mitte võõra käest laenata, vaid nad on iga rahva oma sünnitused."

"Elujõulisemal rahval on sügavam moraal, sügavam usk, suuremad, kõrgemad jumaluse mõisted, sügavam hingeelu üldse."

"Eestlaste jumaluse juuri otsides peame eestlast ennast otsima, tema püüetes ja töödes."

"Soome-sugu rahvad, sellega on ka eestlased olid antropoloogiliselt iseseisvad, neil olid oma instinktid. Neil pidid ka oma sünnitud jumaluse kujud olema, mida nad kuskilt ei saanud laenata."

M. L.

Kodu luuletaja ilupäeviks

Peeter Grünfeldti 65 aasta sünnipäeva ja 50 aasta kirjanduse juubeli puhul.

Ilus laul jääb kauaks elama rahva hinge kauni leelo saatel. Nõnda püsis ka meie vanem rahvaluule, seni kui rahval olid meeles selle leelo viisid. Surevad endised leelutajad, ununevad viisid, ununeb luule.

Samuti meie aja luuletajaist on õnnelikud need, kelle luulendid on võlunud heliloojailt sellaseid helisid ja viise, mis tungivad meie südameisse, vaimustavad ja õilistavad meie hingi. Neist õnnelikuist on ka luuletaja Peeter Grünfeldt, kes on leidnud veel rohkesti nooruslikke, sooje ning usklike sõnu oma kodu ja oma kodumaa heaks.

Heliloojad kurdavad, et "moodne" luule jätab külmaks nende leelo, mis jääb "taevast tulemata," ning nad tõttavad uuesti meie jubilaari luule salvi sorima ning leiavad säält ikka jälle uut ergutust oma leelo jaoks, mis tungib sealt lauluna juba rahva hinge, ning tõuseb sealt ühises vaimustuses uuesti "taeva" olgu laulupidudel, olgu kodu, vainul, olgu sõprade seltsis ilutsedes, ning siis saab armsaks oma kodu, oma maa, - "kõige armsamaks siin ilmas," -Võib hõisata meie luuletaja sõnul: "On ilus Eestis elada," helilooja kaunil viisil ja vabal pinnal atra kanda, et maa, mis väetud verega, võiks sajakordset saaki anda." Siis kogub "nooruspalavust täis rind ja mühiseb laul kui meri, "vaba me rahvas ja rinnast meil kadunud kurbuse rõhk." "Tööle! Edasi, kel kodu armas! Kodu ehitama ole varmas!" "Me ühised oleme vaimult ja verelt," "meil ühine armastus südame sees - Vaid sinule, Eesti, me elame nüüd!" Ja neil, kes jätnud maha kodumaa nurme, neil kahetsedes "kerkib siis silme ette see kodu, kui vana armas muinasjutt", selle "õhk kui ema silitab põske;" see silitus kõik murepilved kaotab," "kui ilus laul ta mu südames kõlab, kui hällilaul hella ema suus", "Sa mu kodu, mu kodu!" Ning see võõrsilt otsitud õnn elab ka kodu.

"Tulles koju kaugest rajast, leidsin tema kodumajast, kus ta istub vait ja vaga minu oma laua taga.-"

Meil on kõigil meie kodu - meie kodumaa kõige armsam, seda lihtsalt eluinstinktiks saanud tõe pole tarvis korrata, ainult laulus me ikka uuesti tahame seda kuulda. Kui keegi meie rahva seast võõra usu mõjutusel on hakanud teisiti tundma, siis tuleb tund, kus "kodu" hüüe valusa igatsusena väärab võõra usu ning tema hinges pääsevad võimule uuesti õnnelikud laulud "kodust" ja "kodumaast".

M. L.

Kangelaste kultusest

Kasvatustlikkudel motiividel on hakatud tungivamalt nõudma kangelasi elus ja kirjanduses. Ei teeks raskusi heroiseerida kõige alandavamaid minevikke ega fantaseerida suurest tulevikust. Aga ühes äripäevses ja kitsikus olevikus inimesi petta kirjanduslikkude paraadidega, see oleks tõesti kunst!

Nihukesti väljavaateid pakub tänik kangelaste kultusele? Sajand, milles elame, juba oma vaimult kitsendab üksikute suurte meeste kujunemist. Vägimeelsus ikka ja alati jääb mehelikuks paleuseks, aga ta ei võta enam jumalate, titaanide, kuningate, kalevite, ja tõllude kuju. Elu on muutunud massikunstiks. See on demokraatsi tulemus. Kui pind üldiselt tõuseb, siis tipud kaotavad oma majesteetlikkuse. Ühiskonna elupilt kaotab seega palju oma dekoratiivsest esindusest, aga sisult on ta mitmekordselt võitnud. Ikka laiemad kihid tõmmatakse teadliku elu tihkesse ringi.

Alates vanade orje pidavate kreeklastega ja lõpetades möödunud sajandiga, mil pärisorjus kadus, - kõigil neil pikil sajandeil, mil ajalugu ainult kitsast koorekihist jutustab, magas mass udus ning teadmatuses.

Selle pimedada maa ligi rõhutud massi silmaringilt ja kujutlustasemelt ongi usu ning luule pinnale kerkinud sangari kuju ning mõiste. Jumal oli maailma esimene sangar ja tema suguvõsast kas sündisid kuningad või said oma krooni ning trooni selt müstiliselt võimult. Kangelase kuju, võimu ja vägimeelsuse sümbol, sai lugemata miljoneile uskumise ja imetluse esemeks. Ja nad olid seda suuremad ja kuulsamad, mida kaugemas minevikku nad kuulusid ja mida vähem neist tõesti teati. Ja need vähesed tõsiasjad olid ainult koorekihile kättesaadavad. Rahva kujutluslend oli vaba looma sangareid, nagu ta enesele ihaldas.

Kui vaadelda säilind gravüüre ja maale viimaste sajandite

juhtidelt, osutub suurte meeste tuntud biograaf Emil Ludvig, siis on need sangarid üksteise nägu: nad on ehtelt, moelt ning poosilt "kangelased". Napoleon, võib olla, oli esimene suur mees, kes julges teinekord ka loomulikult esineda, ja kui ta oli sunnitud rahvale teatrit tegema, siis ei varjanud ta lähemate ees oma irooniat selle puhul. Ta oli mees, kes tuli alt, oli ise oma esivanem ning tohtis uut aega ja uut moraali esindada, vähem silmakirjalikku kui vana.

Mis Napoleon enesele lubada võis, see on täniku heerosele peaaegu kohuseks. Sest peale, mil ilmasõja mass ja materjal otsustas, sest peale, kui riigivalitsus enamuste parteide otsustada on, sest peale, kui purpur ja kuninglik poos taganema peab mehe ees, kel pole küll esivanemaid, kuid isiklik tublidus, millele demokraatia kõik ukсед avab: sest peale ei sobi enam kuidagi tegelase ümber müstilist udu levitada ja elavaist inimesist papist paraadkujusid teha.

Eriti kodumaistes oludes see müstiline mäng on eriti lootusetu. Oleme kõik peopesa peal näha ja iga suurt meest on nähtud kord üsna ebaheroilistes oludes ning temast rändab ringi mõnigi anekdoot. Juba Napoleon lausus poolpahase pilkega: "Pole enam midagi suurt teha. Aleksander võis enese veel Jupitri pojaks kuulutada. Aga kui mina enese täna igavese Isa pojaks nimetaksin, siis iga turunaine naeraks mu välja." Nii lausus Napoleon päeval, mil ta keisriks krooniti.

Täniku sangar, kes tahab tõsise rahvajahi muljet teha, püüab enese vabastada igasugusest müstilisest piivistikust, ta tahab rahvale mõistetavaks saada oma inimlikkude võimetega. Mäng kroonide, troonide, tiitlite, vappide ja ordenitega on sedakord lõppenud, see ehtekunst isegi sümboolselt ei või olla populaarne.

Moodne tehnik, mis iga sõnumi mõne minuti vältel üle maailma teatavaks teeb ja kus suurem osa tegusid ammu enne kümnel korral läbi on vaieldud, kui nad sünnivad, see on kõik nii suurel kui väikesel elul maha võtnud ta katted ja ehted, miski

ei ole enam tundmata ega saladuslik. Maailm on selle tõttu naiivsete inimeste silmis proosalikumaks muutunud, aga ka võrratult ausamaks. Seepärast ongi tänapäev pankrotis vana ja klassiline silmakirjasuse-moraal. Ajaleht valgustab tõsiasjade najal sotsiaalse elupildi. Ja kirjandus tungib sügavamale inimese hingesse.

Sotsiaalne akt tõrjub tagasi muistse oma käe peal santlaagripidava sangari. Kuna kõik kõigele kattesaadav, teotsevad ikka paljud koos, et tegu teha. Kõige võidukam sõda, kõige geniaalsem rahuleping on ikka rohkem hulgast loodud konjunktuuri kui üksiku ande küsimus. Selle uue aja esimeseks tähiseks oli, kui maailmasõja järele hakati püstitama monumente tundmatule sõdurile. Iga rahvas tegi seda ja on seega anonüümset hulka, seda täniku tõelikku sangarit, kõrgemalt austanud kui ühtegi väejuhti.

Ei maksa imetleda, kui täniku ihades valitseb määratu segadus, küll on aga neil, kes kaugemale näevad, kohus mõistetesse selgitust tuua. Ei saa ühel ja samal ajal olla demokraat ning nõuda kõiki valitsevaid ja käskivaid sangareid, mis praegu võimalik ainult - diktatuuri näol. Pole aus teoreetiliselt nõuda kunsti rahva sekka viimist, aga sealsamas seda rahvast "galeriiks" sõimata, kui ta koorekihi maitsetes loodud kirjandusest midagi teada ei taha. Ei saa nõuda kirjanduselt "elulähidust" ja "he roismi" korruga, sest elu labidalt vaadates näeme sangarite asemel ainult inimesi, ajaloo asemel äripäeva.

Muistne sangar kuulub operetti, nagu sinna kuuluvad ka muistsed jumalad. Aga tubli mees teeb ka tänapäev oma teo, kui oma ande järele õige koha leiab sotsiaalses aktis. Suure mehe suur tegu üksi ei lunasta enam kedagi. Kui iga mees oma väikse ülesande ausalt sooritab, on maailm tõesti edasi saanud ja inimkonna käekäik paranenud.

Paraadvormis sangar variseb, kuid vägimeelsus peab muutuma rahva üldvaraks. See pole ainult sotsiaalse, see on ka religioosse elu tendents, kitsamas mõttes. Kui tänapäev üldse mingi uue

usundi tekkimine võimalik, siis on see seda kergemalt teostatav, mida vähem temas on teoloogiat, apologetikat ja poleemikat. Üldiselt peetakse seda edu tunnuseks, et inimkond tendentsi ilmutab paljulumala-pidamisest üle minema ühejumala-pidamisele. Aga veel parem on, kui see ükski jumal kaoks, see viimne "nikerdatud kuju," ning jääks siis püsima puhas ning puutumatu kõrgema vaimsuse mõiste, läbistades looduse ja ajaloo. . .

Sangari asemele sotsiaalne vägimeelsus, jumala asemele jumaluse tunne igas üksikus, sest kõik, mis kuju võtab ja kehastub, on orjalik. Absoluutne on ainult idee ja produktiivne, kui ta meis elab. See asetab heroismile kirjanduseski hoopis teised nõuded, kui seda tavalikult osatakse näha.

Hugo Raudsepp

“Kelle jumalat sa usud, seda ennast pead sa orjama!”

Meie uskude allikad ja juhtivad asutised on väljaspool E. V. piire:

luterlik - Saksamaal,
 pravoslaavlik - Venemaal (ajutiseIt maapaos
 Konstantinoopolis),
 katoliiklik - Roomas,
 päästarmee - Inglismaal,
 metodistlik - Ameerikas,
 IMKA - Ameerikas,
 paptistlik jne. jne. - ikka välismaal,
 sotsialistlik - Amsterdavis,
 kommunistlik - Moskvas,

Eestis on vaid nende esindused ja ... orjad.

Selle majanduslised järeldused:

Eesti kroonid ja sendid põgenevad - väljamaale, Eestisse veetakse igasugu prahti - Pariisi moodidest kuni eletrijuhede postideni,

Eestis vaadatakse ringi, mida võiks müüa ja pantida väljamaale, et väljamaalt saada raha, mis peab põgenema jälle väljamaale,

Eesti Panka juhatakse - Genfist,

Tikutrusti - Stokholmist,

Õlikivitööstust - Stokholmist ja Londonist,

Kiutööstust - Londonist,

Importi - Berliinist . . .

jne. jne. Eestis on vaid nende "sitzdirektorid" ... ja orjad.

Hiie 2. vihu sisuks on muu seas:

Taara usu taigadest.

Taara usu poole.

Taara usu müstikast.

Jaapanlaste lisõ - laste haldjas.

Avalik kiri Jeesusele Kristusele.

Vastutav toimetaja: M. U t u s t e-L e p p.
„Edu" trükk Tallinn, S. Kompassi 40.

Hiis

kannab eesti rahva vaimlise ise-
seisvuse aadet,
arendab selles sihis ja puhastab
eesti rahvuslikku ideoloogiat ning
käsitab kõiki Eesti elulisi küsimusi
sama lähte alusel

Hiis käsitab usulisi küsimusi ilma dog-
maatiliste eelarvamisteta.

Hiis tutvustab Taaraususe taigadega ja
toob tähtaegade kohaseid muisten-
deid ja luulendeid.

Hiis tutvustab Tuurani rahvaste ideo-
loogiaga, usuga ja kommetega.

Hiis toob teateid ka kõigist teistest usun-
deist, samuti usulistest otsimistest
ja liikumistest kogu ilmas.

Hiie kaastööks on tervitatud tõsised tööd
kõigilt meie elu aladelt, mis sihivad
rahvuslisele edule.

Hiis ilmub tähtaegadel – 6 vihku aas-
tas. Tellimisi võtavad vastu kõik
postiasutised ja raamatukauplused.

Hind 3 vihku Kr. 0:90
6 „ „ 1.80

Hiie 2. vihk ilmub jõuludeks.